

Bjanka Alajbegović

Sarajevo

(D)očekujući nemoguće Nansijanska kardiognoza: pristati na rizik (uvijek i iznova)

Sažetak

Geološko doba u kojem trenutno živimo nazvano je antropocen – doba u kojem je vodeća sila upravo *antrophos*, čovjek. Zahvaljujući, opet, čovjeku, to bi moglo biti i zadnje poglavlje života planete Zemlje (sudeći prema najavama i procjenama stručnjaka). Ili je, ipak, moguće i drugačije misliti? Dekonstrukcijom kršćanstva, ali i sveukupnim *korpusom* svoje filozofske misli, Jean-Luc Nancy nam je omogućio naznake te drugačije kretnje. Ovim tekstom će se pokušati naslutiti kako bismo “mi” – meso svijeta – mogli “promijeniti smjer”, aktualizirati *metanoiū*, preinačiti tautologiju u heterologiju. Pri tome, neophodno je najprije shvatiti da smo uvijek već *izloženi*, kao izvor drugim su-izvorima. Ono što nazivamo svijetom je *raz-micanje* tih su-izvora. A smisao tog svijeta je dijeljenje. Ako je vjerovati nekim misticima i Nancyju koji se rado na njih referira, mjesto spasa nije daleko – moglo bi to biti ono vlastito uvijek tako strano srce.

Ključne riječi: antropocen, meso svijeta, izloženost, mnoštvenost izvora, nesumjerljivost, onto(a)teologija, kolanje, raz-micanje, transimanencija, srce, su-dodirivanje.

*Ostajemo uvijek otvoreni svojoj
nemogućoj budućnosti.*
Maurice Merleau-Ponty

Budući odavno i odveć prisutne, najave kraja svijeta postale su redundantne; više ih ne čujemo, ili, u najboljem slučaju, odgovaramo na njih nihilistički: “neka već jednom sve i (pre)stane”. Ali, iako se besmisao prelijeva preko svih zamislivih rubova, mi i dalje ne čujemo, ne odazivamo se, ne iskoračujemo iz mjesta. Ali ne i svijet. Svijet se (doslovno) otapa, urušava, *meso svijeta*¹, vlastito, pojedinačno i sveukupno meso čovječanstva korozira. Šta u tom slučaju, ili tačnije, u toj činjeničnosti činiti, pitanje je kojim smo obilježeni i neprestano izloženi². Interesna perspektiva ovog teksta je pokušati naslutiti kako bi glasio odgovor na tragu fenomenološkog itinerera Jean-Luc Nancyja, jednog od najznačajnijih filozofa današnjice³. Kako, dakle, misliti imploziju svijeta i šta nam uopće o tome preostaje za misliti i, potom, šta činiti? *Egzistiramo u okašnjelosti, u istorijskoj naknadnosti, što opet ne isključuje da će se u onome što je ponajviše okasnilo takođe naći početak novog*, insistira Nancy (2017: 18). Ako smo, naposljetku, osuđeni samo na su-postajanje, otvoreni uvijek nekom početku, na koji način to činimo, ponajprije, u odnosu na drugog, bližnjeg?

(Post)humanistika već nekoliko desetljeća diskutira o upokoje-nju svijeta u antropocenu⁴, dobu u kojem su ljudi postali “geosila”,

¹ Ovdje je riječ o “mesu svijeta” kako ga je opisao Merleau-Ponty: *Gustina tijela, budući daleko od toga da se nadmeće s gustinom svijeta, jeste, naprotiv, jedino sredstvo koje imam da uđem u srce stvari, čineći tako sebe svijetom, a stvari čineći mesom* (Merleau-Ponty, Maurice, *Fenomenologija percepcije*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1990, str. 144).

² “Šta činiti” je pitanje kojem ljudska vrsta ne može umaći. Ono je, štaviše, naša jedina konstanta (Morin, Edgar, *Kako izaći iz XX stoljeća*, Zagreb: Globus, 1983, str. 260).

³ Jean-Luc Nancy je preminuo 23. avgusta 2021. godine u 81. godini, nakon brojnih zdravstvenih problema (djelimično opisanih u tekstu *Uljez*).

⁴ Od brojne literature o antropocenu, ovdje je razmatran tekst Pietera Lemensa i Yuk Huia: “Preukvirivanje tehnosfere: antropotehnoška dijagnoza antropocena Petera Sloterdijka i Bernarda Stieglera”, *Krisis*, časopis za savremenu filozofiju, 2017, str. 26–41. URL: <http://krisis.eu/reframing-the-technosphere-peter-sloterdijk-and-bernard-stieglers-anthropotechnologi-cal-diagnoses-of-the-anthropocene/> (pristupljeno 20. 02. 2019.) U navedenom tekstu akcenat je na Sloterdijkovom i Stieglerovom zaokretu koji *antrophos* mora napraviti ukoliko želi izbjeći kraj svijeta: “transformirati trenutni

najavljenom već s Faustom. Nancy je skloniji svom terminu *ecotehnie*, a što je prirodni milje sasvim sačinjen od ljudskih tijela namjesto “prirode koja se povukla” (2017: 83). Jacques Derrida je, svojevremeno isprovociran insistiranjem na tematiziranju kraja svijeta i čovjeka, postavio pitanje: *ti što preuzimaju apokaliptični ton, hoće nam kazati istinu o neminovnosti kraja svijeta, ali u kojoj nakani i s kojim ciljem?*⁵ Da budemo bolji ljudi, možda? Bolji susjedi? Ljubavnici? Na koji to način čuvamo naše sopstvenosti, pred sami kraj svijeta? Hoćemo li skončati gledajući sopstveno lice? Nakon što je u knjizi *Corpus* ustanovio da *ne znamo šta činiti s besmislom* (Nancy, 2008: 13), u knjizi *Nacistički mit / Dekonstrukcija hrišćanstva*, Nancy poziva na rizik da započnemo (još jednom/uvijek) iznova svoja uvjerenja. Jer, možda je upravo ono *neočekivano-bez-organiziranog-diskursa* poredak u kojem egzistiramo⁶. Ako je tako, kako se toj haotičnosti, toj eskalaciji, izložiti?

Totalno umjetničko djelo i dekonstrukcija monoteizma

Promišljajući nastanak nacističke ideologije, Jean-Luc Nancy i Philippe Lacoue-Labarthe su 1981. godine napisali *Nacistički mit*, tekst koji je, i nakon već tri desetljeća, neophodan *uvijek iznova*. Budući da nacizam nije tek *zastranjenje Zapada*, kao ni zatvoren fajl, *uvijek smo obavezni na dekonstrukciju istorije iz koje potičemo* (2017: 45).

Uz napomenu da nisu historičari već filozofi, Nancy i Lacoue-Labarthe ističu da je njihov fokus na *načinu na koji se nacionalsocijalizam konstituiše u uistinu mitskoj dimenziji* (2017: 20) te da je glavna zadaća shvatiti *kako je uopće mogao nastati nacistički mit* i zašto je *njemačka figura totalitarizma rasizam* (2017: 25).

toksični milje (internet, i, općenito, “mrežu”) koji služi nihilističkim potrebama kapitalizma u terapeutske arsenal za konstituiranje nove, brižne, nekompetitivne industrijske ekonomije”. Suglasno tome, Nancy govori o nužnosti da se *tržište revolucionira* – da se od gomilanja, *aglomeracije koja nas gnječi i glođe* (2004: 12) okrenemo ka uzajamnom stvaranju, kreaciji (svijeta).

⁵ Derrida, Jacques, *O postapokaliptičnom tonu usvojenom u novije vrijeme u filozofiji*, Zagreb: Antibarbarus, 2009, str. 46.

⁶ Nancy je to “neočekivano” nagovijestio u razgovoru s John Paul Riccom: Jean Luc Nancy and John Paul Ricco: *The Existence of the World is Always Unespected*, in: *Art in the Anthropocene: Encounters among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*. Edited by Heather Davis and Etienne Turpin. London: Open Humanities Press, 2015, str. 85–93.

U tom kontekstu, Nancyjeva i Lacue-Labartheova glavna teza glasi da nacistički mit počiva na imaginarnoj identifikaciji, mimetizmu (pronalaženju uzora), ali i konstrukciji mita i svjetonazora (*Weltanschauung*) čija težnja je *otjelovljenje i postajanje uzorom*. U tom procesu, *mit i umjetničko djelo su mimetička sredstva par excellence* (2017: 28), a u slučaju Njemačke radilo se o *bauku drugostepene imitacije*, jer ona nije bila liše-na samo identiteta, nego joj je također nedostajalo i *vlasništvo nad svojim sredstvom identifikacija* (2017: 30). Bio joj je neophodan prototip ali i tip, istovremeno, da bi mogla *postati svoj vlastiti subjekt*. U okviru svog, po mnogo čemu psihoanalitičkog tumačenja, Nancy i Lacue-Labarthe ukazali su i na *estetički izlaz* koji se ogleda u tome da nacionalsocijalizam nije samo imitirao, već i proizveo sebe kao umjetničko djelo, i to dovršeno, *totalno umjetničko djelo* (2017: 34); preciznije, dogodila se sinergija *mythosa i logosa*. U slučaju nacizma dijalektički i estetički način bili su nerazdvojivo povezani, rezultirajući kompromisom u vidu *proizvodnje političkog kao umjetničkog djela, otjelovljenog u krvi i rasi* (2017: 40); a ovaj mit se *određuje kao mit "rase"* budući da se radi o *mitu Mita*, odnosno, *stvaralačke moći mita uopšte* (2017: 38).

Iako nisu pristalice identifikacija, Nancy i Lacue-Labarthe izričiti su u tome da ipak *nije dovoljno afirmirati odricanje od svake identifikacije*. Stoga ostaje za promišljanje pitanje: Šta danas imitiramo? Koja "historijska imitacija" je na snazi? Koje su to, naprimjer, figure današnje demokratije? Kao da u maglini "fluidnog straha" (kako je imenuje Zigmunt Baumann) ne možemo razabrati *događaj/e u kojima se "u istini" uspostavlja naša budućnost* (2017: 18). Šta nam se dešava? Ko smo mi?

Onto-(a)-teologija

Jedno od primarnih sidrišta Nancyjeve misli je dekonstrukcija hrišćanstva, odnosno teza da je *sam ateizam ostvareno hrišćanstvo*⁷ (2017: 78), što znači da se *vjera upravo drži pri onome što je potpuno dosljedni ateizam, a to znači lišen vjerovanja u princip i principat uopšte* (2017: 62).

Naglašavajući da dohodište njegovog razmatranja monoteizma *nije da nam pokuša naći rješenje, lijek ili spas* (2017: 56), Nancy insistira na

⁷ Ateista koji odlučno odbacuje svako utješno i iskupiteljsko osiguranje paradoksalno ili čudnovato bliži je vjeri nego "vjernik". No, to također znači da djelići složene cjeline hrišćanstva pripadaju i islamu (uskrnuće kao korolar utjelovljenja) i judaizmu (oprost grijeha) te se može reći da se utjelovljeni bog dijeli – ateizira – na raskrsnici monoteizma / monoteizama (2017: 80).

neophodnosti da se nešto novo misli (da se misli uopće?), da se, ukoliko je moguće, *prevaziđe* trenutni ustajali nihilizam (proistekao iz ateizma), *kao slijepa ulica i kraj svijeta* (2017: 54). Jer, dogodilo se da je monoteizam prisutnost boga/bogova zamijenio odsućem zauvijek udaljenog Boga i tako smo doplovili do humanistike, ateizma i nihilizma. Stoga je sada neophodno misliti o tome kako “izaći” iz nihilizma (i ujedno iz kapitalizma), kao jedne već odavno neuznemirujuće zone komfora, “kako se pomjeriti s (doslovno) mrtve tačke”, iskoračiti iz “vječnog ponavljanja istog”, iz mrtvouza besmisla?

U tom smislu, Nancy je jasan: *Nihil je postavljen. To je možda jedini način da se izađe iz nihilizma. Ali ex nihilo znači: razgraditi svaki princip, uključujući i princip ničega. A to znači isprazniti ništa (stvar) od svake principijelnosti: a to je stvaranje* (2017: 61). Naša zadaća (a Nancy uvijek insistira na objedinjenosti ethosa i praxisa) jeste u tome da se promišlja “smisao svijeta” u svijetu koji je odijeljen od svog vlastitog bivstva-svijeta, *u akozmičkom i ateološkom svijetu, pa ipak još uvijek “svijetu”, koji je sveukupnost mogućeg smisla, podrazumijevajući da je ta mogućnost uvijek već, po sebi, izložena onom nemogućem* (2017: 82).

Budući da čitava istorija “Boga” Zapada ukazuje na to da Bog imenuje princip pretpostavljenog totaliteta, zasnovanog u jedinstvu i nužnosti (2017: 57), Nancy insistira na drugačijoj logici principa: *da bude izložen kao heterogen svakoj tautologiji. Ako se princip izuzme od samog sebe* (2017: 59), možda bismo i mogli misliti drugačije⁸. Pri tome, neophodni uvjeti su odlučnost i vjernost otpočinjanju; dok je vjera čin koji je potvrđivanje intimne svijesti, koja se *izlaže i prepušta da bude izložena u odsustvu potvrđivanja, u odsustvu parusije* (2017: 104), jer *svetost nije pridržavanje zakona, nego otvorenost objavi, riječi drugoga* (2017: 107). Nancy, naravno, ne prenebregava pitanje: *koja je to beskonačnost (otvorenost) koja se ne bi stropoštala u vlastiti zijev?* Ali upravo na tom mjestu zavješta nam još jedno pitanje na promišljanje: *Kako iznova ocrtati omeđenu otvorenost, neku figuru, dakle, koja ipak nije figurativno zatočenje smisla, koja nije Bog?* (2017: 109)

Izloženost, jedan od sržnih Nancyjevih termina, upravo jeste sama bit bitka (2004: 170). Mi naprosto postojimo samo kao/ako smo izloženi.

⁸ Kao primjer takve misli Nancy navodi riječi Rachel Bespaloff: “*Ne treba imenovati Bogom našu nemoć i naše oćajanje*” (što je citat Ničea), niti u tome tražiti lijek, nego se izložiti opasnosti spasa (Nancy, 2017: 65).

Izloženo tijelo, ekspozicija, jeste samo bivstvovanje, expausition: potpis sušte kože, kao kože bivstvovanja. Egzistencija je svoja vlastita tetovaža (2017: 130). Mi nismo jedni od drugih odijeljeni, već smo jedni drugima izloženi. Stoga je neophodno otvarati se iznova ka početku, vraćati se izvoru, ali ne kao nekom (ne)određenom jedinstvu, već tako da je to pogled unatrag u pluralnost izvora, u mnoštvenost i razlikovnost iz koje se oblikuje singularnost. Toj mnoštvenosti se izložiti (2017: 117). Radi se o svojevrsnom posredovanju bez posrednika – središnje mjesto nije križ nego križanje/kolanje/razmicanje (2003: 132).

Udaljavanje (od) jednog i zajednička nesvojina

Sve je sa svim povezano i jedno od drugog neodvojivo.
Ibn Arabi

Ono što nam nedostaje je zajednički izvor zajedničkog.
Jean-Luc Nancy

U temelju svih zapitanosti je pitanje izvora, odnosno vječnosti/kolanja, koje je upravo *mnoštvenost izvora*⁹, koja prati Nancyjev pojam singularno-pluralnog bitka (2003: 121) promišljenog kongenijalno naučavanju Ibn Arabija¹⁰. Mnoštvenost i raspršenost izvora je nužno otvorenost: *otvaranje sopstva i sopstvo kao otvaranje* (2017: 93). Stoga je i hrišćanstvo dekonstruktivističko: *zato što se ono najprije odnosi prema svom vlastitom izvoru kao prema igri, intervalu, kratkom otkucaju, otvorenosti u izvoru* (2017: 100).

Mi se su-pojavljujemo kao mnoštvenosti izvora, jer *svijet nema drugog izvora osim te singularne mnogostrukosti izvora* (2003: 62). “Sa/su” (eng. *with*, lat. *cum*) je supstrat Nancyjeve *transimanencije*, dvostrukog pokreta koji je, općenito, u temelju poststrukturalizma: izvana ka unutra

⁹ Nancy ističe i to da nas upravo *tri monoteizma upućuju kako da mislimo suštinsko udaljavanje jednog: Ismail u pustinji s Hadžerom je jedno od naših mogućih imena, kao ime stranosti koju Zapad treba ponovo u sebi da otvori. U jednom hadisu se može pročitati: “Islam je rođen stran i završit će kao stran. Neka su blagoslovljeni stranci”* (Nancy, 2017: 118).

¹⁰ *Najčudnije je da je čovjek u trajnom usponu, a da to i ne primjećuje, zbog prefinjenosti zastora i njegove tananosti te sličnosti likova i formi (...) Jedno nije isto što i drugo. Onaj ko se u tome obistinio zna da Božija imena, premda ih je mnogo, zapravo su jedno Biće. To je pojmovno mnoštvo u Jednome Biću, koje se pri pojavljivanju vidi mnoštvenim u Jednom* (Ibn Arabi, *Dragulji mudrosti*, Sarajevo: Bemust, 2008, str. 121–122).

i iznutra ka vani¹¹ u kojem se krije i smisao (pod uvjetom da ga želimo tražiti, naravno), jer smisao je, kao i bitak, *bivanja-jednih-sa-drugima, kolajući u tome "sa" i kao to "sa" te singularno pluralne koegzistencije* (2003: 56).

Otvorenost prema bitku, *aletheia*, otvorenost je ka onom zajedničkom izvoru koji nam nedostaje, ali nije nikada dokazano da ne postoji. Stoga je *misлити daleko od jednog praktična zadaća, možda danas najpraktičnija, najpraksičnija od svih (...)* *Raspršivanje jednog koje je naznačio Ibn Arabi, a i Isak Lurija i Majster Ekhart* (2017: 117). Nancy zatim upućuje na smjer mišljenja kojim se (još uvijek) nismo uputili: lutanje putem "učenog neznanja", o kojem je propovijedao u XV st., Kuzanski, a utjelovljeno je u Šemsudinu Tebriziju.

Udaljavanje koje smisao podrazumijeva upravo je čin raz-micanja ovog ovdje svijeta, su-dodirivanje, jer *postoji samo ono "sa", bliskost i njezin razmještaj, čudna prisnost svih svjetova u svijetu* (2004: 170). *Sam bitak nam je dat kao smisao*¹². *Mi smo sami smisao, a smisao je njegovo vlastito kolanje* (2003: 56). Je li doista moguće da se su-osmišljavamo bez oziđivanja, ograđivanja (doslovno, bodljikavom žicom), odnosno, da podijelimo sa Simone Weil želju da *prepoznamo brata u nepoznatom, prepoznamo Boga u svemiru?* (2004: 172).

Egzistencija je, naposljetku, uvijek neočekivana, dosljedan je Nancy. Ona je neočekivana, baš kao i sama misao. *Nešto "ima mjesto" ako mogu reći da mi to mislimo.* To nešto je čak i *misao kad nas iznenadi... Krajevi se beskonačno umnožavaju, i preostaje živjeti uprkos svemu, izložiti se nemogućem, jer se sam bitak može izreći samo na taj singularni način: "jesmo"* (2003: 81).

* * *

Nancy svakako ne propovijeda da ateizam i nihilizam nadvladamo vjerovanjem u neočekivano i nemoguće ne pomjerajući se s kauča. U eseju *Ljudska prekomjernost* on insistira na odgovornosti koja se mjeri upravo *brojkama* koje sa svih strana nahrupljuju i mjere *angažovanje izvjesnog broja rizika i zadaća u svijetu* (2017: 131). U tom smislu, nužno je, ili je prikladnije reći, izazov je, u situaciji kad smo nerazbirljivo utkani

¹¹ *Svako se otvara i zatvara prema više svjetova, u sebi kao i van sebe, dubeći vanjsko iznutra, i obrnuto* (Nancy, 2004: 169).

¹² Ukoliko se vratimo kontekstu antropocena, *arhi-tektonika smisla je zajednička i ista: "nepredvidivo" nesvjesnog i tektonskih ploča ispod zemljine kože* (Nancy, 2008: 25).

u “glomicidnost tržišta”, gdje je sve isto i međusobno zamjenjivo, tragati za nejednakovrijednostima, nesamjerljivostima i mnogoglasjima.

Svijet nas poziva na odgovornost, nas¹³, raz-dijeljeno meso (svijeta), a da bismo tu zadaću ispunili, moramo iskoračiti iz samodovoljnosti, načiniti taj eksces, nagnuti se, sudariti, uvijek iznova, ili se, u suprotnom (ili svakako), zamrznuti u sopstvenom odrazu. *Ili će vrijeme koje dolazi moći doći do svoje mjere ili će pritom izgubiti svaku mjeru*¹⁴, a s tim i postojanje (2017: 136), jer nema drugog mjesta za naseliti, za iz-mjestiti se, osim ako ne napravimo mjesta¹⁵. Nesamjerljivost ostaje jedina mjera eko-tehničke mudrosti.

Stoga se pitanje s početka – šta činiti? – konkretizira i precizira u sljedeće: *Kako se ti uključuješ u svijet? Kako se vraćaš uživanju svijeta kao takvom, a ne usvajanju neke količine ekvivalencije?* (2004: 55). Odgovor na pitanje poput – kako moje postojanje može biti neekvivalentno? – moguće je potražiti u Levinasovoj formuli: *Drugi me upoedinjuje u odgovornosti koju imam za njega*¹⁶, jer dijeljenje svijeta je zakon svijeta (Nancy, 2004: 167), odnosno, svijet je zajednička nesvojina, ne-pripadnost i ne-ovisnost, nesuglasno slaganje (2004: 173).

Mi smo već sabijeni u klupko plastike (*glomus*), tako da jedni drugima otimamo mjesto, kisik, kruh. Radi se o promjeni smjera od okretanja “od” prema “ka”. Ta krucijalna gesta kod Nancyja je dodir: *dodirnuti sebe, biti dodirnut upravo u sebi, izvan sebe, bez da išta bude prisvojeno. To je pisanje, ljubav, smisao. Smisao je dodir.*¹⁷

¹³ To “mi” je nužno “svi mi” i od kojih je svako u svom navratu drugi izvor istog svijeta (Nancy, 2003: 64). I štaviše, u *Ogledu o singularnom pluralnom bitku*, Nancy insistira na tome da je smisao dijeljenje bitka između svih nas, mrtvih, živih, svih bića (2003: 135).

¹⁴ O toj mjeri je Nancy već pisao u *ogledu O singularnom pluralnom bitku: Postoji zajednička mjera koja nije jedinstvena pramjera primijenjena na sve i svaku stvar pojedinačno, koja je međutim sumjerljivost nesumjerljivih singularnosti, “jednakost svih izvora svijeta” (...)* koji su savršeno nejednaki, međutim oni su takvi samo zato jer su svi jednako jednaki s drugima (2003: 116).

¹⁵ U *Corpusu* Nancy opisuje svijet kao svijet zajedničke spužvaste ekspozicije, gdje su svi kontakti zarazni, gdje svako tijelo, smještajući se, također razdvaja i degradira ostala mjesta (2008: 105).

¹⁶ Levinas, E. “Smrt i vrijeme”, *Dialog*, 3–4, 2010. str. 133–164.

¹⁷ Citirano prema: Derrida, Jacques, *On Touching*, Stanford-California, 2005, str. 275.

Čudnovato srce

Moramo znati, kad za to dođe vrijeme, kako promijeniti srce.

Jacques Derrida

Nancyjev esej *Uljez* je svjedočenje o susretu s novim, presađenim srcem, te nizom oboljenja koja su potom uslijedila i umalo ga odvela u smrt. Prevodilac *Uljeza*, profesor Ugo Vlaisavljević, jezgrovito opisuje ovaj tekst kao *auto-bio-dekonstrukciju, dekonstrukciju hajdegerovske "mojosti"* (2017: 171), u smislu da je ta mojost *vlastiti život koji nije ni u jednom organu i koji bez njih nije ništa* (2017: 143).

Uljez je spis same teksture bitka, primjer očiglednog *iz-koženja, raz-mak utetoviran* u grudnu kost, tijelo kao aktualizacija paradoksa: *upravo je ono što me liječi ono što me aficira i ono što me inficira, a ono što me održava u životu ono što me prerano gura u starost* (2017: 148). U toj situaciji potrebno je srce "stranca" da zamijeni "moje" srce koje je postalo stranac. *Uljez* je spasonosni "nametljivac": strano, darovano srce, budući da vlastito srce izdaje. U tom smislu, Nancy ispisuje rečenicu koja je, vrlo moguće, simptomatska tačka na kartografiji (kardiografiji?) njegove filozofske misli: *Stranost dolazi izvana samo zato što najprije izranja iznutra* (2017: 139).

Ja je čudnovato u svojoj mogućnosti da postane *svoj uljez, otvoreno-zatvoreno, a neosvojivi zaklon* iz kojeg se to "Ja" oglašava širom je otvoren kao razjapljene grudi (2017: 148). Tijelo izmrcvareno kemoterapijama, živama i cjevčicama, čudnovato u tolikoj izdržljivosti, pita se vrijedi li? Zašto (pre)živjeti? Da bi bilo svijeta, odgovorio bi Nancy, svjestan i da je *svijet izgubio je sposobnost da stvara svijet* (2004: 14), ali *izolirati smrt od života, prenebreći da su nerazmrsivo isprepleteni, da jedno upada kao uljez u srce drugoga – eto šta nikad ne trebamo činiti* (2017: 142).

Zahvaljujući *Uljezu*, upravo srce se otkriva kao tajnovito mjesto u samome srcu nansijanske poputnine – mjesto stranca i mjesto božije, kako su ga poimali oni na koje se Nancy nerijetko poziva: Pascal, Rumi, Ibn Arabi.

Dodirište je upravo ono mjesto gdje se rastače razlika između unutra i vani, granica između ove i one strane. U tom smislu, Derrida govori o samom *dodirivanju granice* koje predstavlja čin odluke, preokreta, transgresije (2005: 103), a to je ujedno novozavjetna *metanoia*, suštinska promjena srca.

U knjizi *On Touching* (koju je i posvetio Jean-Luc Nancyju) Derrida upućuje na Kristovo tijelo, ne samo kao tijelo svjetlosti i otkrovenja, već kao *tijelo koje dodiruje koliko je i dodirnuto*, meso koje je dodirnuto-dodirujuće. *Spasilac je također dodirnut*¹⁸: on je spašen, dodirnut milošću. Isus je onaj ko dodiruje svojom rukom da bi spasio. *I onda, on dodiruje, budući da je dodirnut* (2005: 100).

Mi živimo u nagnuću (*klinamenu*), ka dodirnuću nedodirljivog, ka prispijeću nedosežnome, ka odluci, *nadom protiv nade do metanoie*, preobražaja iz odijeljenosti u sveukupnost, u situaciji transimanencije u kojoj jedan su-izvor “izlaže” svoju imanenciju imanenciji drugog su-izvora, nadodirujućim rubovima¹⁹, gdje se uvijek jedino i misli i stvara (2003: 31; 2014: 27).

Uživanje je u srcu dijastole bez sistole (2008: 39) napisao je Nancy u *Corpusu*. Derrida je godinama kasnije naglasio da je *srce ove druge dijalektike (dijastole bez sistole), uživanje u užitku (jouir de la jouissance), samo srce, to drugo srce koje te samo-dodiruje, koje ti pripada, to drugo srce koje pruža užitak samo tamo gdje uživanje postaje sve intenzivnije time što mi se ne vraća, vraćajući mi se tako što mi se ne vraća, tamo gdje te ja samo-dodirujem* (2005: 284).

Izložiti se sebi i/kao svijetu – bez traženja utočišta u mitu (a zahvaljujući psihoanalizi znamo da svi imamo svoj mit u kojem se osjećamo sigurno, i samim time se ne izlažemo) i bez pribjegavanja čistom razumu, nego “vidom srca”, (*kardiognozom*)²⁰, ljubeći uljeznost, umicati svakodnevnim automatizmima, dvostrukom kretnjom, u i ka stranosti, u tom “samo-dodirivati tebe”.

I moguće je zato, kako je jedino *nemoguće* koje još preostaje, najnu-minozniji čin, upravo, *da bi se živjelo, primiti srce nekog drugog* (2017: 138).

¹⁸ *Isus je dirnut u srce prije nego što dodirne. On može i mora biti dodirnut. To je uvjet spasenja. Ipak, nije dodir ono što spašava nego vjera da njegov dodir znači i posvjedočuje* (Derrida, 2005: 101).

¹⁹ *Singularni bitak se pojavljuje (ne izdiže se iz nekog haosa) kao sama konačnost: u dodiru kože (ili srca) nekog drugog singularnog bića* (Nancy, 2003: 35).

²⁰ Srce je organ koji jedini razumije istinsko, tajno znanje, *ilmal-batin*. To je svojevrsna karizma kardiognoze (*cardiognosis*). Pogledati: Saeed, A. “The role of the Heart in Ibn Al-Arabis Doctrine”, *Interreligious Insight*, a Journal of dialogue and engagement, 2007, str. 33–42. URL: <https://www.scribd.com/document/163726645/AYESHA-L-SAEED-The-Role-of-the-Heart-in-Ibn-Al-Arabi-s-Doctrine> (pristupljeno 21. 03. 2019.)

Literatura:

1. Derrida, J. (2005), *On Touching – Jean-Luc Nancy*. Translated by Christine Irizarry. Stanford California: Stanford University Press.
2. Derrida, J. (2009), *O apokaliptičnome tonu usvojenom u novije vrijeme u filozofiji*, Prevod s francuskog: Mario Kopic, Zagreb: Antibarbarus.
3. Ibn Arebi, M. (2008), *Dragulji mudrosti*, Sarajevo: Bemust.
4. Merleau-Ponty, M. (1990), *Fenomenologija percepcije*, Sarajevo: Veselin Masleša.
5. Morin, E. (1983), *Kako izaći iz XX stoljeća?*, Zagreb: Globus.
6. Nancy, J. L. (2003), *Dva ogleda: Razdjelovljena zajednica / O singularnom pluralnom bitku*, Prevod s francuskog: Tomislav Medak, Zagreb: Multimedijalni institut.
7. Nancy, J. L. (2004), *Stvaranje svijeta ili mondijalizacija*, Prevod s francuskog: Živan Filippi, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
8. Nancy, J. L. (2008), *Corpus*, Translated by Richard A. Rang, New York: Fordham University Press.
9. Nancy, J. L. (2014), *Muze*, Prevod s francuskog: Vanda Mikšić, Zagreb: meandarmedia.
10. Nancy, J. L. (2017), *Nacistički mit / Dekonstrukcija hrišćanstva*, Prevod s francuskog: Ugo Vlaisavljević, Beograd: Fakultet za medije i komunikacije.
11. Nancy, J. L. and Ricco, J. P.: *The Existence of the World is Always Unespected*, in: *Art in the Anthropocene: Encounters among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*, Edited by Heather Davis and Etienne Turpin, London: Open Humanities Press, 2015, str. 85–93.
12. Weil, S. (2004), *Težina i milost*, Zagreb: Litteris.

Internet izvori:

- Pieter Lemens, Yuk Hui: “Preuokvirivanje tehnosfere: antropotehnološka dijagnoza antropocena Petera Sloterdijka i Bernarda Stieglera”, *Krisis*, časopis za savremenu filozofiju, 2017, 26–41. URL: <http://krisis.eu/reframing-the-technosphere-peter-sloterdijk-and-bernard-stieglers-anthropotechnologi-cal-diagnoses-of-the-anthropocene/>
- Saeed, A., “The role of the Heart in Ibn Al-Arabis Doctrine”, *Interreligious Insight*, a Journal of dialogue and engagement, 2007, str. 33–42. URL: <https://www.scribd.com/document/163726645/AYESHA-L-SAEED-The-Role-of-the-Heart-in-Ibn-Al-Arabi-s-Doctrine>

Anticipating the Impossible

Nancian Cardiognosis: Accepting the Risk (Always and Anew)

Abstract

The geological era in which we live is called Anthropocene – it is the age in which the driving force is exactly the anthropos, man. Thanks to, yet again, man that could be the final chapter of Earth's life (considering the announcements and predictions of the experts). Or is it, in fact, possible to think otherwise? Through the deconstruction of Christianity and through the overall corpus of his philosophical thought, Jean-Luc Nancy has given us indications and different movements. This text will try to indicate how 'we' – the flesh of the world – could 'change direction', actualise metanoia, modify tautology and heterology. Besides that, it is necessary to realise that we are always exposed, as a source to other fellow-sources. What we perceive as the world is the spacing of those fellow-sources. The essence of that world is separation. If certain mystics are to be believed, and Nancy who gladly refers to them, the place of salvation is not far away – it could as well be that personal and the ever-so foreign heart.

Key Words: Anthropocene, Flesh of the World, Exposure, Variety of Sources, Misdirection, Incommensurability, Onto(a)theology, Circulation, Spacing, Transimmanence, Heart, Mutual Touch.